

Qui som? (Jo i nosaltres)

LA PREGUNTA PER L'ÈSSER HUMÀ

a TEJEDOR CAMPOMANES, César, *Introducción a la filosofía*. Madrid, Ediciones SM, 1990, pp. 13-19 [traducció].

1. EL PROBLEMA DE L'HOME

Fer-se la pregunta «què és l'home?», i pretendre que aquesta pregunta no tan sols és necessària, sinó que també és difícil de respondre, pot resultar estrany i paradoxal. Perquè, com es pot pretendre que **no sabem allò que nosaltres som?** O bé, com ignorar els formidables avanços de les ciències que estudien l'home (psicologia, sociologia, biologia, etc.)? Vegem el que escrivia Max Scheler l'any 1928, el mateix durant el qual va morir aquest famós filòsof alemany:

[1] «Si es demana a un europeu culte allò que pensa quan escolta la paraula "home", segurament començaran a rivalitzar en el seu cap tres cercles d'idees totalment irreconciliables entre elles. Primer, el cercle d'idees de la tradició juevo-cristiana: Adam i Eva, la creació, el paradís, la caiguda. Segon, el cercle d'idees de l'antiguitat clàssica: l'home és home perquè posseeix la "raó" o logos, on logos significa tant la paraula com la facultat d'aprehendre allò que són les coses. El tercer cercle d'idees és el cercle de les idees forjades per la ciència moderna de la naturalesa i la psicologia genètica, i que han esdevingut tradicionals també fa molt de temps; segons aquestes idees, l'home seria un producte final i tardà de l'evolució del planeta Terra, un ésser que tan sols es distingiria dels seus precursors en el regne animal pel seu grau de complexitat amb què es combinarien en ell energia i facultats que en sí ja existeixen en la naturalesa infrahumana.

Aquests tres cercles d'idees manquen entre ells de tota **unitat**. Posseïm, doncs, una antropologia científica, una altra filosòfica i una altra teològica, que no es preocupen una de l'altra. Però **no posseïm una idea unitària de l'home**. Per altra banda, la multitud sempre creixent de ciències especials que s'ocupen de l'home **oculten** l'essència d'aquest molt més del que l'il·luminen, per valuoses que siguin. Si es considera, a més, que els tres esmentats cercles d'idees tradicionals estan avui en dia fortament esquinçats, i d'un mode molt especial la solució darwinista al problema de l'origen de l'home, es possible afirmar que **en cap època de la història ha resultat l'home tan problemàtic per a sí mateix com en l'actualitat.**» (Max SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*. Buenos Aires, Losada, 1978, pp. 23-24 [traducció])

Així, doncs, sembla que com més coses sabem entorn de l'home, més problemàtic se'ns torna aquest i més lluny estam de comprendre'l en la seva unitat més profunda. El text citat just anteriorment —que en alguns detalls no reflexa ja exactament la situació actual— té tot l'interès d'un testimoni. Justament es considera a Max Scheler el fundador de l'«antropologia filosòfica», branca de la filosofia que tendria coma finalitat principal la de construir una «idea» unitària de l'home a partir de les conseqüències parcials de la resta de ciències.

Però el temps ha passat, i aquesta pretensió ha estat discutida i àdhuc rebutjada frontalment:

[2] *«La idea d'una “antropologia psicoanalítica”, la idea d'una “naturalesa humana” restituïda per la etnologia no són més que vots piadosos. Ambdues ciències —psicoanàlisi, etnologia— dissolen l'home.*

Durant els nostres dies allò que s'afirma es la fi de l'home, l'esclat del rostre de l'home, la seva dispersió absoluta.

En qualsevol cas, una cosa és certa: que l'home no és el problema més antic ni el més constant que s'hagi plantejat el saber humà. L'home és una invenció recent, i la seva fi està pròxima.» (Michel FOUCAULT, *Las palabras y las cosas*. México, Siglo XXI, 1968, pp. 368-375 [text recompost de fragments. Traducció])

Michel Foucault —un dels principals representants de l'estructuralisme* francès contemporani— ens porta aquí a l'extrem oposat. Per suposat que existeix l'home (o, millor, els homes); el que Foucault discuteix és que l'home sigui l'objecte de les ciències que diuen estudiar-lo. Allò que vertaderament estudien aquestes ciències són les **estructures** lingüístiques, psicoanalítiques, de parentiu, econòmiques... en les quals viu l'home. Així, les ciències, fragmenten l'home i el redueixen a quelcom que està més enllà d'ell (l'«estructura». Adéu, doncs, a l'home. Si volem fer ciència, oblidem-nos-en. Si cal que el cerquem, no el trobarem sinó fraccionat i dissolt.

Max Scheler, doncs, tenia raó: som mancats d'un coneixement unitari de l'home. ¿Segueix tenint sentit —malgrat Michel Foucault— preguntar-se entorn d'allò que sigui i pugui ser l'home? En qualsevol cas, ara està ja molt clar, es tracta d'una tasca de la filosofia i no de les ciències, encara que no es pot prescindir d'aquestes darreres.

* **Estructuralisme**: No és una escola filosòfica, sinó més bé un **mètode** d'estudiar la realitat a partir de les seves estructures o sistemes d'estructures. Destaquen els francesos Levi-Strauss (etnòleg), Lacan (psicoanalista), L. Althusser i M. Foucault (filòsofs).

2. LA «IDEA **» DE L'HOME

El que farem ara és recopilar **algunes** de les «idees» de l'ésser humà que trobam en la història del pensament occidental.

a) L'home, un animal racional?

Aquest és ja un «lloc comú»: la majoria de la gent defineix l'home com un **animal racional**. Amb això ens mostram deutors del pensament grec, que donar valor de manera extremada a la raó i considerà l'home com un ésser, per damunt de tot, contemplatiu i teòric (el treball manual era per als esclaus, és a dir, per als homes no-lliures, els «menys homes»). Els grecs van voler comprendre l'home situant-lo entre els déus i les feres, i van dir que tenia quelcom de cada un: animal sí, però racional. Sembla ser que la definició es remunta a Plató. En un text el qual se li atribueix, diu: «*Home: Animal sense ales, amb dos peus, amb les ungles planes; l'únic entre els éssers que és capaç d'adquirir una ciència fundada en raonaments*» (*Definicions*, 415a). Però apareix amb major claredat a Aristòtil:

[3] *«S'admet que hi ha tres coses per mitjà de les quals els homes es fan bons i virtuoses, i aquestes tres coses són la naturalesa, l'hàbit i la raó... Els altres animals viuen primordialment per acció de la naturalesa, si bé alguns en un grau molt petit, són també portats pels hàbits; l'home, en canvi, viu també per acció de la raó, ja que és l'únic d'entre els animals que posseeix raó; de manera que cal que en ell aquestes tres coses guardin harmonia recíproca entre sí; els homes, en efecte, obren amb freqüència de manera contrària als hàbits que han adquirit i a la seva naturalesa a causa de la seva raó, si estan convençuts que algun altre camí d'acció els és preferible» (ARISTÒTIL, *Política*, VII, 12, 1332b).*

Aquesta definició va fer fortuna i passà a la resta de filòsofs grecs, als filòsofs cristians medievals... fins avui en dia. És famosa la formulació de Pascal:

[4] *«L'home és una canya, la més dèbil de la naturalesa; però és una canya pensant. No és necessari que tot l'univers sencer s'armi per aixafar-la: un vapor, una sola gota d'aigua és suficient per a matar-la. Ara bé, encara que l'univers l'aixafi, l'home seria encara més noble que allò que el mata, donat que sap que mor i el poder que l'univers té sobre ell; però l'univers no ho sap.*

*Tota la nostra dignitat consisteix, per tant, en el pensament. Això és el que cal que ens importi, i no l'espai i el temps, que mai no podrem abastar del tot. Afanyem-nos, per tant, en pensar bé: aquest és el principi de la moral» (PASCAL, *Pensaments*, 347).*

** **Idea**: En general, tot tipus de representació mental, fins i tot les imatges; en sentit estricte, la representació **intel·lectual** d'un objecte (aleshores és sinònim de concepte i es contraposa a la imatge). Aquí equival a: «opinió», «doctrina», «teoria»...

Com es conegut, va ser Linné qui, en la desena edició del seu *Sistema de la naturalesa* (1758), va designar l'espècie humana com a *homo sapiens*. Doncs, bé, és això el que som: racionalitat, saviesa? Ho som realment? Tan sols això? S'han aixecat veus de protesta, naturalment. Citarem sols a un autor contemporani, donat que trobam en ell un text molt característic:

[5] *«El que està morint en els nostres dies no és la noció d'home, sinó un concepte insular de l'home, cercenat de la naturalesa, àdhuc de la seva pròpia. Allò que cal que mori és l'autoidealització de l'home que s'admira en la ramplona imatge de la seva pròpia racionalitat...»*

*Abans que res, l'home no pot veure's reduït al seu aspecte tècnic d'homo faber, ni al seu aspecte racionalístic d'homo sapiens. Cal veure en ell també el mite, la festa, la dansa, el cant, l'èxtasi, l'amor, la mort, la desmesura, la guerra... No s'han de menysprear l'afectivitat, el desordre, la neurosi, l'aleatorietat. L'autèntic home es troba en la dialèctica **sapiens-demens...**»* Edgar MORIN, *El paradigma perdido: el paraíso olvidado. Ensayo de bioantropología*. Barcelona, Kairós, 1974, pp. 227 i 235 [traducció]

Allò que ja no té valor no és la «idea» de l'home, no està morta la noció de l'home —en al·lusió directa al text de Foucault que ha estat citat anteriorment—, sinó que allò que ja no val, la que està ben morta, és una «idea» parcial, fraccionada, mutilada, de l'home. **Cal que sigui recuperat l'home sencer, total.** I aquest home és racionalitat, però també passió, imaginació, vida... i locura?

b) L'home, centre de l'univers?

També es troba entre els grecs la idea que la Terra ocupa el centre del cosmos i que l'home és una síntesi («microcosmos») de l'univers. Així sorgeix la idea segons la qual l'home és el «centre» de l'univers. Més tard s'averiguarà que la Terra no ocupa aquest lloc preeminent. No importa. Si el nostre planeta no ocupa el centre de l'espai còsmic, l'home és la meta i **fi de l'evolució** de l'univers. En un breu assaig —titulat significativament *Esbós d'un univers personal*— escrit l'any 1936, Teilhard de Chardin expressa clarament aquesta concepció:

[6] *«Quin sentit té aquest devenir? Està dirigida l'evolució? El que em proposo en aquest assaig és construir un figura del món físic al·rededor de la persona humana, escollida com a element significatiu de tot el sistema... La veritat de l'home és la veritat de l'univers per a l'home; és a dir, la **veritat** simplement...»*

*D'igual manera que la pols de les estrelles, correctament situat en la volta celeste, pren avui, als ulls dels astrònoms, la figura de les immenses espirals en moviment, així, les miríades d'éssers que anomenam **la vida** tendeixen a disposar-se, seguint una llei molt senzilla de concentració psíquica, acabant-se, en l'instant present del món, en l'home. A partir de l'home, descendint cap els orígens, la consciència sembla desnudar-se, difuminar-se fins a fer-se imperceptible.*

*Cap a l'home, quan es remunta l'eix dels temps, l'espontaneïtat es desperta, s'organitza i, finalment, s'esdevé reflexiva, emergint en allò personal.» (Pierre TEILHARD DE CHARDIN, *Esbozo de un universo personal*. Madrid, Narcea, 1975, pp. 74-75 [traducció])*

Però aquesta grandiosa visió troba també qui la contradigui. Fer de l'home la meta de l'univers, no és una desorbitada i infosa pretensió? Alguns filòsofs pensen que no es pot atribuir meta o finalitat a l'evolució de l'univers i de la vida. El fet que l'home actuï sempre amb un propòsit no ens ha d'induir a pensar que també l'univers «es proposi» quelcom. Tot succeeix segons lleis i causes, però no hi ha metes o fins. L'home és certament **el resultat** de l'evolució, però no la seva finalitat. El resultat podria haver estat un altre: si ha aparegut l'home és per pura casualitat, un pur atzar. És el que escrivia Jacques Monod, premi Nobel de fisiologia i medicina l'any 1965, en un llibre que va provocar molt enrenou, *L'atzar i la necessitat* (1970):

[7] *«La vida ha aparegut sobre la Terra: quina era, abans de l'esdeveniment, la probabilitat de què aparegués? No queda exclosa, ben al contrari, per l'estructura actual de la biosfera, la hipòtesi que l'esdeveniment decisiu no s'hagi produït més que una sola vegada. La qual cosa significaria que la seva probabilitat «a priori» és gairebé nul·la... L'univers no estava prenyat de la vida ni la biosfera de l'home. El nostre número sortí en el joc de Montecarlo. Què hi ha d'estrany en què, igual que qui acaba de guanyar mil milions, sentim la raresa de la nostra condició?» (Jacques MONOD, *El azar y la necesidad*. Barcelona, Barral, 1974, pp. 158-160, 186 i 193 [traducció])*

Estam, doncs, en el centre de l'univers i tot convergeix cap a l'home, o tan sols ocupam un lloc marginal i el nostre origen va ser casual? En qualsevol cas, l'home es sent avui «fóra de la seva casa» en aquest univers que el supera infinitament i que intenta explorar i dominar.

c) L'home, un ésser sociable?

També es remonta als grecs la «idea» que l'home és un animal «polític», és a dir, sociable i ciutadà. El text clàssic es troba a la *Política* d'Aristòtil:

[8] *«És evident que la ciutat-estat és una cosa natural i que l'home és per naturalesa un animal polític... I la raó per la qual l'home és un animal polític en major grau que qualsevulla abella o qualsevol animal gregari és quelcom evident. La naturalesa, en efecte, no fa res sense una finalitat determinada; i l'home és l'únic entre els animals que posseeix el do del llenguatge. La simple veu, és veritat, pot indicar pena i plaer, i, per tant, la posseeixen també la resta dels animals, ja que la seva naturalesa s'ha desenvolupat fins al punt de tenir sensacions d'allò que és penós i agradable, i de poder significar això els uns als altres; però el llenguatge té la finalitat d'indicar allò profitós i allò nociu, i, consegüentment, també allò just i allò injust, ja que és particular propietat de l'home el ser l'únic animal que té la percepció del bé i del mal, d'allò just i d'allò injust, i de la resta de qualitats morals, i és la*

comunitat i participació en aquestes coses el que fa una família i una ciutat-estat» (ARISTÒTIL, Política, I, 1, 1253a [traducció]).

Animal polític, l'home és també —segons aquest text— l'animal que parla (*homo loquens*) i l'animal ètic o moral. I tot això ho és **per la seva pròpia naturalesa**. Tal vegada l'home no es trobi en l'univers com «en la seva pròpia casa»; no importa, la seva casa natural és la societat. Bé, doncs també aquesta afirmació troba una formulació oposada: tal vegada l'home no és naturalment sociable, sinó que la seva naturalesa és, per si mateixa, agressiva i egoista. «*L'home és un llop per a l'home*», deia ja Plaute; i aquesta és la tesi que repeteix el filòsof anglès Thomas Hobbes (segle XVII):

[9] *«La major part d'aquells que han escrit sobre les repúbliques suposen que l'home és un animal polític, nascut amb una certa disposició natural a la societat. Però si consideram més de proples causes per les quals es reuneixen en societat, aviat apareixerà que això no succeeix sinó accidentalment i no per una disposició especial de la naturalesa» (De cive, I, 1, 2 [traducció]).*

«Trobam en la naturalesa de l'home tres causes principals de discòrdia: primera, la competència; segona, la desconfiança; tercera, la glòria. La primera causa impulsa als homes a atacar-se per aconseguir un benefici; la segona, per assolir seguretat; la tercera, per guanyar reputació... Amb tot això es manifesta que durant el temps en què els homes viuen sense un poder comú que els atemoritzi a tots, es troben en la condició o estat que es denomina guerra; una guerra tal que és la de tots contra tots...» (Thomas Hobbes, Antologia: Del ciudadano. Leviatán. Madrid, Tecnos, 1965, pp. 135-136 [traducció])

En conclusió: segons Hobbes, l'home no és de cap de les maneres un ésser sociable, però es veu obligat a viure en societat i sotmetre's a l'autoritat per a no destruir-se.

Però la societat, ¿ens fa millors d'allò que som? Al contrari, dirà Rousseau: l'home és bo per naturalesa —tesi contrària a la de Hobbes—, i és la societat la que el perverteix.

d) L'home, un ésser lliure?

El problema d'allò que pugui ser l'home **per naturalesa** és resolt per alguns filòsofs d'un mode terminant: s'ha d'arrabassar a l'home de la naturalesa; l'home manca de naturalesa, l'home **és llibertat**. Amb aquesta afirmació —que trobam en els existencialistes i a Ortega y Gasset—, la «idea» de l'home escapa de l'àmbit del pensament grec. En efecte, els grecs conceberen l'home sotmès a les lleis de la naturalesa; sotmès, per tant, a la necessitat... Però l'home, quan neix, manca de naturalesa definida, i s'ha d'anar fent a si mateix, triant allò que vol ser:

[10] *«Estic condemnat a ser lliure. Cosa que significa que no és possible trobar a la meua llibertat més límits que ella mateixa, o, si es prefereix, que no som lliures de deixar de ser lliures... Per a la realitat-*

humana, ser significa **escollir-se**: res li ve de fóra o de dins que pugui rebre o acceptar. L'home està enterament abandonat, sense cap ajuda, a la insostenible necessitat de fer-se "ser" fins al menor detall... L'home no podria ser lliure en uns casos i esclau en altres: o és sempre i tot sencer lliure, o no és res.» Jean Paul SARTRE, *L'être et le néant* [L'ésser i el no-res]. Paris, Gallimard, 1943, pp. 515-516 [traducció]

Altres afirmen que tal vegada la llibertat no és sinó un somni, i la «idea» de l'home com a ésser lliure, la formulació d'un desig. La necessitat determinaria tots els nostres actes, la necessitat de la nostra naturalesa biològica, els impulsos de l'inconscient, la pressió social, l'educació primera... No hi hauria més llibertat que l'**acceptació de la necessitat** que ens regeix. Creure's lliures no és sinó ignorància d'allò que ens determina. Aquesta concepció ens torna un altre cop als grecs. La trobam, per exemple, en alguns filòsofs marxistes, i, molt abans, en l'holandès sefardita Baruch de Spinoza (segle XVII):

[11] *«Els homes s'equivoquen quan es creuen lliures, opinió que obeeix tan sols al fet que són conscients de les seves accions i ignorants de les causes que les determinen. I, per tant, la seva idea de "llibertat" es redueix al desconeixement de les causes de les seves accions, doncs tot això que diuen que les accions humanes depenen de la voluntat són paraules, sense cap idea que les correspongui»* (Baruch de SPINOZA, *Ètica*, II, 35, escoli).

d) L'home, un ésser espiritual?

Plató pensava —de nou els grecs— que l'home s'identificava amb l'**ànima** (espiritual, no material) i que el cos no era sinó una presó. L'home, per tant, pertanyia no a aquest món de coses, sinó al món immaterial de les Idees, i cal que ansiegi tornar a ell:

[12] *«Mentre tinguem el cos, i la nostra ànima es trobi barrejada amb semblant mal, no posseïrem suficientment allò que desitjam, és a dir, la veritat. El cos, en efecte, ens porta in comptables distraccions degut a la necessitat de sosteniment, i, per si no fos suficient, l'ataquen malalties que ens impedeixen el coneixement d'allò real. Ens omple d'amors, desitjos, temors, tota casta d'imatges i beneiteries; de manera que, pel que fa a allò que depèn d'ell, mai no ens seria possible ser savis. També les guerres, discòrdies, i batalles les traginen el cos i els seus desitjos...*

La purificació consisteix —com diu l'antiga sentència— en "separar al màxim l'ànima del cos" i que aquella s'acostumi a concentrar-se sobre si mateixa des de totes les parts del cos, i a recollir-se i viure mentre sigui possible —tant en allò present com en allò futur— sola en si, alliberant-se del cos, com si es tractés de cadenes... I no és la mort una alliberació de l'ànima respecte del cos? Per això aquells que filosofen de veritat es preparen per al morir...» (PLATÓ, *Fedó*, 66b-67e [traducció])

El menyspreu del cos es va convertir en lloc comú de tota una direcció del pensament occidental. No obstant, a partir d'Aristòtil sorgeix una altra tendència que considera l'home com a unitat de cos i ànima, i el cos mateix com penetrat d'espiritualitat: l'home, diu l'existencialista francès Gabriel Marcel, és «un esperit encarnat». I si l'home és esperit, pot escapar a les lleis de la matèria i anar **més enllà** d'aquest món. Si l'home és esperit, el seu destí és transcendent. La **transcendència** de l'home implica la possibilitat d'assolir —d'algun mode— a Déu i de ser immortal.

Naturalment, també existeix la «idea» contrària: l'home és abans que res **un cos** (que, per suposat, podrà realitzar funcions superiors) i tota la seva existència es realitza i acaba «aquí avall», sobre la terra. Però, en realitat, aquesta «idea» de l'home com a cos —exceptuant les seves formulacions més grolleres— no difereix molt, pràcticament, de la que el considera com un «esperit encarnat». La diferència bàsica radica en el problema del destí i transcendència de l'home.

d) L'home, dignitat o misèria?

Finalment, què dir, doncs, de l'home? Davant tanta contradicció —no tan sols en les «idees», sinó també en la seva existència real—, se'l podrà seguir alabant per damunt de tota la resta d'éssers?

A l'obra de Giovanni Pico della Mirandola, filòsof renaixentista, trobam aquest famós passatge:

[13] *«Finalment, l'òptim Artífex va decidir que a qui no podia atorgar res de singular, li fos comú tot el que era privatiu de cada una de les altres criatures. És així, doncs, que va acollir l'home com una obra d'imatge indefinida i, havent-lo situat en el centre del món, li parlà així: “No t'hem atorgat, Adam, ni un lloc concret ni una aparença pròpia ni cap obligació particular, amb la intenció que tinguis i posseeixis el lloc, l'aparença i les obligacions que tu mateix trüis d'acord amb el teu desig i amb el teu criteri. La naturalesa de les altres criatures es manté dins els límits d'unes lleis que els hem prescrit. Tu, lliure de cap restricció, et delimitaràs la teva segons el teu arbitri, en les mans del qual t'hem posat. T'hem situat al mig del món per tal que, des d'allí, guaitis més còmodament el que hi ha en el món que t'envolta. No t'hem creat celestial ni terrenal, ni mortal ni immortal a fi que, com a lliure i noble terrissaire i escultor de tu mateix, et donis la forma que prefereixis. Podràs degenerar en les criatures inferiors, que són les bèsties; podràs regenerar-te en les criatures superiors, que són divines, segons la teva decisió, seguint els criteris del teu esperit. [...] Allò que cada ú conreï, allò florirà i donarà el seu fruit dintre seu. Si allò vegetal, es farà planta; si allò sensual, s'embrutarà; si allò racional, esdevindrà un vivent celestial; si allò intel·lectual, en un àngel i en un fill de Déu.»* (Giovanni PICO DELLA MIRANDOLA, *De la dignidad del hombre*, Madrid, Editora Nacional, 1984, pp. 105-106 [traducció])

La dignitat de l'home està, doncs, no en allò que és per naturalesa, sinó en allò que pugui arribar a ser segons la seva llibertat i la seva acció. Però en

aquesta indeterminació rau també el seu sofriment i el seu dolor, és a dir, la seva misèria: l'home és l'«animal malalt».

[14] «De què depèn aquella condició malaltissa? Doncs l'home està més malalt, és més insegur, més alterable, més indeterminat, que cap altre animal, no hi ha dubte d'això, ell és l'animal malalt: d'on prové això? És veritat que ell també ha gosat, innovat, desafiat, afrontat el destí més que tota la resta d'animals junts: ell, el gran experimentador amb ell mateix, l'insatisfet, l'insaciat, el que disputa el domini últim als animals, naturalesa i déus, ell, el sempre invicte encara, l'eternament futur, aquell qui no troba ja cap repòs en la seva pròpia força assetjant, de mode que el seu futur el corroeix implacablement, com un agulló en la carn de tot present: com aquest valent i ric animal no havia de ser també el més exposat al perill, el més durable i profundament malalt, entre tots els animals malalts?» (Friedrich NIETZSCHE, *La genealogia de la moral*. Madrid, Alianza, 1980, pp. 140-141 [traducció])

3. EL MISTERI I L'ENIGMA

Serà possible, doncs, saber allò que és l'home? Gabriel Marcel —qui ja ha estat citat anteriorment— deia que els **problemes** es poden plantejar, i àdhuc resoldre, perquè hom es pot distanciar d'ells suficientment. Però allò propi del **misteri** és que ens envolta per totes parts, de tal manera que ens trobam submergits en ell. Tal vegada «l'home» és un misteri per a l'home, un enigma indesxifrable: precisament perquè està massa prop, perquè està **dintre** d'ell. Seria una d'aquelles qüestions que és millor no plantejar. Però, podem renunciar a saber allò que som? No serà millor intentar-ho, malgrat sabent que ens quedarem a la meitat del camí? El grec Heràclit va afirmar —tal vegada al final de la seva vida— «*M'he cercat a mi mateix*». I Sòcrates s'inspirà en la frase escrita en el temple de Delfos: «*Coneix-te a tu mateix*».

Si hem d'abordar el «misteri», serà bo que formulem des d'ara alguna de les seves **principals dificultats**:

1.- En primer lloc, l'home és un ésser **molt individualitzat** (o personalitzat). Les plantes, i àdhuc els animals, són pràcticament intercanviables entre si: sembla que allò que existeix és pròpiament l'espècie. En el cas de l'home no és així: no sembla que existeixi «l'home», sinó únicament «homes». Per això preguntar-se, sense més, per «l'home» pot ser un mal plantejament de la pregunta:

[15] «*Ni allò humà, ni la humanitat, ni l'adjectiu simple, ni l'adjectiu substantivitzat, sinó el substantiu concret: l'home. L'home de carn i ós, el que neix, sofreix i mor —sobretot mor—, el que menja i beu i juga i dorm i pensa i vol; l'home que es veu i a qui se sent, el germà, el vertader germà.*» (Miguel de UNAMUNO, *Del sentimiento trágico de la vida*. Buenos Aires; Losada, 1969, p. 7 [traducció])

2.- L'animal, quan neix, està ja biològicament **acabat**. No així l'home, que, com diu l'antropòleg alemany Arnold Gehlen, és un «ser de mancances», és a dir, un animal incomplet, no acabat, no fet del tot. Per això l'home ha de **fer-se a si mateix**, suplint les seves pròpies deficiències i la seva inadaptació a l'ambient. Per això, també, l'home manca d'una naturalesa fixa. Resumint, per parlar sobre l'home cal recórrer, sobretot, a la seva **història** —si parlam dels homes—, o a la seva **biografia** —si parlam d'aquest home—.

[16] «*Quelcom, sense remei, hem de fer o d'estar fent sempre, doncs aquesta vida que ens és donada, no ens és donada feta, sinó que cada un de nosaltres ha de fer-se-la, cadascú la seva. Aquesta vida que ens és donada, ens és donada buida i l'home s'ha d'anar-se-la omplint, ocupant-la. Són això les nostres ocupacions. Això no s'esdevé en la pedra, la planta, l'animal. A ells els és donat el seu ser ja prefixat i resolt... A l'home li és donada la forçositat d'haver d'estar fent sempre quelcom, sota pena de sucumbir, emperò no li és, anticipadament i d'una vegada per sempre, present allò que ha de fer. Perquè el més estrany i esparverant d'aquella circumstància o món en què hem de viure consisteix en què ens presenta sempre, dintre del seu cercle o*

*horitzó inexorable, una varietat de possibilitats per a la nostra acció, varietat davant la qual no ens queda més remei que escollir i, per tant, exercitar la nostra llibertat...» (José ORTEGA Y GASSET, *El hombre y la gente*. Madrid, Espasa-Calpe, 1972, p. 42 [traducció])*

3.- L'home, per acabar, és quelcom massa ric per a què pugui ser reclòs en una sola «idea». Canvia i es transforma contínuament, com el déu Proteu de la mitologia grega. D'aquí que es pugui parlar del «caràcter proteic» de l'home: posseeix infinites facetes, infinits aspectes que no és possible esgotar. I aquestos aspectes semblen, a vegades, contradir-se entre si (així s'explicaria que a cada «idea» de l'home pugui oposar-se una «idea» contrària). El que és terrible de *La metamorfosi*, de Kafka, és que el seu protagonista es troba un matí transformat en un insecte de dura carcassa, i ja no pot escapar d'aquesta condició única. Queda fixat, acabat, reclòs en una rigidesa inamovible: deixa de ser un home.